

Перспективи за прилагане на изкуствен интелект в правораздаването

Ако приемем изкуствения интелект (ИИ) като наука за концепциите, методите и средствата за създаване на интелигентни компютърни програми и изследване на естествения интелект чрез компютърни системи, можем да установим съвместимостта на подобни инструменти с дейността по правораздаване. Особено в търсене на обективност, аналитичност и изчерпателност, за които претендират алгоритмите и моделите на ИИ.

Опитът на САЩ, ОК, Канада, особено активно Китай, сочи, че се ползва т.нар. „тесен“ ИИ, съставляващ сам по себе си машинно обучение чрез влагане и контролиране на съответните бази данни. В Етичната харта на Съвета на Европа, Приложение 1, е налице задълбочен анализ на изпитваните към 2018г. приложения на ИИ в съдебните системи и тяхната среда. Изключително важен и отворен за дискусия към момента документ на ЕК е Бялата книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, Brussels, 19.2.2020, COM(2020) 65 final.

От позицията на практикуващ съдия, проучил редица източници по темата, намирам, че в областта на правораздаването могат да бъдат успешно прилагани инструменти на ИИ:

- Разработени за запознаване на участниците в производствата и „клиентите“ на съдилищата с техните права и задължения. Такива „чатботове“ съществуват, включително и в мобилни версии.
- Предоставящи данни, които могат да формират тарифи, скали, таблици при определяне на обезщетения, разноски, такси.
- В платформи за онлайн решаване на спорове. Успешно е регулирана и се поддържа от ЕК онлайн платформата за решаване на потребителски спорове по Регламент 524/2013г., като данни за конкретното ѝ ползване и тенденциите в решенията на потребителите вероятно биха могли да бъдат събрани.

- При попълване на формуляри (разработено в областта на съдебното сътрудничество), подготовка на проекти на съдебни актове, договори, атестиране.
- В сферата на администриране на делата и осигуряване на достъп на гражданите до ресурсите на съдебната система.
- При управлението на ресурсите, необходими за успешното функциониране на съдебната система – инструменти на ИИ могат да установят обективните данни за движението на делата, натоварването на отделните звена и да предложат необходими промени, прилагано в Латвия.
- За събиране, обобщаване и анализи, по различни критерии и естествен език, на съдебната практика. Един от важните аспекти за избягване „кристализирането“ на съдебната практика и засягането на независимостта на съдиите, налага влаганата в машинното обучение база данни да бъде подбрана от мултидисциплинарен екип с участие на представители на съдебната система. Така биха били предоставени гаранции за по-голяма прозрачност при селектирането на съдебните решения при съизмерване на количествени и качествени критерии. Необходимо е да се намери баланс между правата на интелектуална собственост, притежавани от разработилите приложенията на ИИ, и интересите на правосъдието.
- За подпомагане изготвянето на изследванията по различните съдебни експертизи.
- За пълнотата и неприкосновеността на различните водени в системата регистри – успешно могат да бъдат ползвани т.нар. „блокчейн“ – вериги от бази данни, които са видими едновременно и по един и същ начин от всички адресати и не могат да бъдат променяни. Върховният съд на Китай е приел, че такива доказателства могат да бъдат законно счестени за автентични. Приложението им в регистрите, водени от съдебната администрация, от съдии по вписвания, съдебни изпълнители, и

т.н. би осигурило еднозначност, автентичност, достъпност на информацията по тях.

- В областта на наказателното право – възможни приложения са насочени към органите на разследването – лицево и речево разпознаване, установяване на подозрителни финансови потоци – при съпоставка с данни от видео и банково наблюдение. Изключително богат опит е натрупан с приложенията по оценка на риска от извършване на престъпление /COMPAS в САЩ и HART в ОК/, разкриван от съответния извършител – ползвани от съдии в САЩ при определяне на процесуална мярка, наказание или решение по предсрочно освобождаване. Доколкото тези автоматизирани оценки разкриват определени грешки и дискриминационни изводи – са предлагани коригиращи промени и повишаване осведомеността на участниците в производствата и съдиите. Сходно, в България, основно при изпълнение на наказанията лишаване от свобода на осъденото лице се изготвя оценка на риска, която е от значение при формиране на изводите за настъпването на поправка и превъзпитаване и има ключово значение при решения за условно предсрочно освобождаване. Усъвършенстването на подобно изследване за личността, с помощта на инструмент на ИИ, би предоставило по-голяма обективност и изчерпателност на оценката. В областта на изтърпяване на наказанията, може да се разработи алгоритъм, улесняващ работата и на пробационните служби за измерване на резултатите от наказанието „пробация“. Данни, получени при такава обработка могат да се ползват и при изготвяне на пробационни доклади по неприключили наказателни производства. Световната практика установява, че заключенията, придобити чрез инструменти на ИИ, са само част от основата за вземане на решения от съда.
- В машинния превод на съдебни книжа, при отчитане на спецификите на терминологията и с помощта на юристи лингвисти. В техническото оборудване на съдебните служители с приложения от типа voice to text, speech to text и др.

В изброените и възможните други предложения следва да се постави акцент върху създаването и въвеждането на етични стандарти, които да бъдат приложими на всеки етап от проектирането и програмирането на подобни инструменти. Автоматизираната обработка на данни създава нови човешки права /правото на субектите на данни да не бъдат обект на автоматизирани решения, които съществено ги засягат, без да се вземе предвид становището им, обхващащо и правото да получат човешка намеса; правото на получаване на информация относно мотивите, на които се основава обработката на данни, извършвана чрез алгоритми; правото на противопоставяне на този процес на обработка (Решение на Съда на ЕС от 7 ноември 2018 г. по съединени дела C-293/17 и C-294/17) – открити в Конвенция за защита на лицата с оглед автоматичното обработване на лични данни, ETS No108, изменена с протокол No 223 – Съвет на Европа и Регламент 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27.04.2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО/ и налага преосмисляне на познатите. С това възниква необходимост от изграждането на надеждни механизми за съвместимост на инструментите на ИИ с правата и свободите по ЕКПЧ и ХОПЕС, но и с утвърдените стандарти на правораздаване в ЕС. Във всички случаи широкият обществен дебат би подпомогнал открояването на добри решения, балансиране на тенденции и неутрализиране на рискове. Количеството и бързината са критерии за функционалността на една съдебна система, но качеството на правораздаване е същинската ѝ мисия.

Ангелина Лазарова

Съдия в Апелативен съд гр. Варна